

DOI: 10.31548/hspedagog2021.04.015

УДК 378.013.78-057.875:364.6

НОРМАТИВНО-ПРАВОВА ОСНОВА ФОРМУВАННЯ ІНКЛЮЗИВНОЇ КУЛЬТУРИ В СТУДЕНТСЬКОЇ МОЛОДІ

БУДЕГАЙ В. А., аспірантка кафедри педагогіки

Національний університет біоресурсів і природокористування України

E-mail: budegayva@nubip.edu.ua

Анотація. У статті проаналізовано наукові підходи та схарактеризовано поняття «інклюзивна культура», «інклюзивна культура студентської молоді». З'ясовано основні напрями формування інклюзивної культури у студентів закладів вищої освіти на: державному, університетському, освітньому рівнях. Проаналізовано нормативно-правове забезпечення організаційних основ формування інклюзивної культури у студентської молоді. Автором визначено законодавчі гарантії щодо права на освіту дітей та молоді з особливими освітніми потребами, їхню інтеграцію в соціум та можливість навчання протягом усього життя. Університетський рівень схарактеризовано з огляду на внутрішні нормативні акти та доступність і безбар'єрність освітнього середовища закладу освіти. Освітній рівень було схарактеризовано з кута зору організації та реалізації інклюзивного навчання, виховання і соціально-психологічного супроводу студентів з особливими освітніми потребами. На підставі нормативно-правових документів зроблено висновок про необхідність запровадження спеціально організованого виховного процесу формування інклюзивної культури в студентської молоді.

Ключові слова: інклюзія, інклюзивна освіта, інклюзивна культура, студентська

Актуальність. Сучасний цивілізаційна парадигма соціального розвитку різних країн спрямована на формування нової освіченої та висококультурної генерації. Це передбачає необхідність значних перетворень у всіх соціальних інституціях. Зокрема, в системі освіти – це стрімке впровадження та закріплення практики інклюзивної освіти. Ратифікувавши міжнародні документи, Україна взяла на себе зобов'язання створити умови для доступної і якісної освіти особам з особливими освітніми потребами та юридично визнала принципи інклюзивної освіти. В межах системи освіти, інклюзивна культура стає особливою філософією, коли цінності інклюзії прийняті та визнані всіма учасниками освітнього простору. Вона виступає частиною загальної культури закладу освіти, спрямованої на створення унікального мікроклімату соціальної солідарності, довіри, поваги до людської різноманітності. Тому важливо звернутись до нормативно-правового забезпечення процесу формування інклюзивної культури дітей і молоді як фундаментальної

основи для створення інклюзивного суспільства, в якому долається дискримінація за ознакою інвалідності, національності, етнічності та іншими соціально-культурним особливостями індивіда.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Аналіз міжнародного і вітчизняного законодавства щодо освіти осіб з порушеннями психофізичного розвитку показують, що серед актуальних проблем реалізації інклюзивно-освітнього підходу особливе місце займає інклюзивна культура. Це, у свою чергу, спонукає науковців до вирішення важливих питань, пов'язаних із формуванням інклюзивної культури в дітей і молоді. Так у працях Е. Данілавічюте [1], Деркач А. А. [2], Миронова С. [8], Перхун Л. [9], Поліщук О. [11], Шевців З. [15] розглядалися цінності інклюзивної освіти, однак нормативно-правові основи формування інклюзивної культури в студентської молоді України не був предметом їхніх досліджень, що спонукало до вибору теми статті.

Мета дослідження. Провести комплексний аналіз української

нормативно-правової основи процесу формування інклюзивної культури в студентської молоді в умовах інклюзивного навчання.

Виклад основного матеріалу.

Завданням сучасної системи вищої освіти стає формування особливого освітнього простору інклюзивної культури, що передбачає прийняття і визнання людської різноманітності, заохочення співпраці і увагу до досягнень кожного здобувача освіти незалежно від особливостей його розвитку або соціального статусу. Виховна та соціально-педагогічна діяльність в умовах інклюзивного освітнього середовища повинна бути спрямована на морально-етичний розвиток студентів і науково-педагогічних працівників в дусі принципів рівноправності, гуманізму, справедливості, людяності як норми відносин між людьми. Проаналізуємо поняття дотичні до формування інклюзивної культури у студентської молоді. В законі «Про освіту» (2017 р.) поняття «освіта» визначено як основу інтелектуального, духовного, фізичного і культурного розвитку особистості, її успішної соціалізації, економічного добробуту, запорукою розвитку суспільства, об'єднаного спільними цінностями і культурою, та держави [13]. Метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і компетентностей, необхідних для успішної самореалізації, виховання відповідальних громадян, які здатні приймати свідомі соціальні рішення і суспільство збагачувати інтелектуальний, економічний, творчий та культурний потенціал українського народу, підвищувати освітній рівень громадян з метою забезпечення сталого розвитку України та її європейського вибору [13].

Як бачимо, вперше на законодавчому освітньому рівні визнаються принципи інклюзивної

освіти та всебічного і гармонійного розвитку здобувачів освіти, об'єднаного спільними цінностями і культурою.

У «Законі про вищу освіту» (2014 р.) у трактуванні поняття «вища освіта» йдеться про сукупність систематизованих знань, умінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, інших компетентностей, здобутих у закладі вищої освіти (науковій установі) у відповідній галузі знань за певною кваліфікацією на рівнях вищої освіти, що за складністю є вищими, ніж рівень повної загальної середньої освіти [13].

Варто зазначити, що в Законі звертається увага на створення умов для інклюзивного навчання, зокрема, організації роботи спеціального навчально-реабілітаційного підрозділу з метою організації інклюзивного освітнього процесу та спеціального навчально-реабілітаційного супроводу здобувачів вищої освіти з особливими освітніми потребами, забезпечення їм доступу до якісної вищої освіти з урахуванням обмежень життєдіяльності [13].

Отже, інклюзивна освіта студентської молоді це гарантована державою система освітніх послуг, заснована на принципах недискримінації, з урахуванням людського різноманіття, ефективного залучення та включення всіх її учасників до освітнього процесу, створення інклюзивно-освітнього простору інклюзивної культури.

У Постанові Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах вищої освіти» (2019 р.) визначено організаційні засади інклюзивного навчання у закладах вищої освіти незалежно від форми власності та підпорядкування з метою реалізації права осіб з особливими освітніми потребами на здобуття якісної вищої освіти з урахуванням

потреб та можливостей таких осіб. Заклади вищої освіти надають освітні послуги здобувачам освіти на рівній основі, без дискримінації, незалежно від віку, громадянства, місця проживання, статі, кольору шкіри, соціального і майнового стану, національності, мови, походження, стану здоров'я, ставлення до релігії, наявності судимості, а також від інших обставин із застосуванням особистісно орієнтованих методів навчання та з урахуванням індивідуальних особливостей навчально-пізнавальної діяльності усіх здобувачів освіти, рекомендацій індивідуальної програми реабілітації особи з інвалідністю (за наявності) та/або висновку про комплексну психолого-педагогічну оцінку розвитку особи (за наявності), що надається інклюзивно-ресурсним центром [13].

Також у цьому Порядку термін «здобувачі освіти з особливими освітніми потребами» вживається для позначення осіб з особливими освітніми потребами, які здобувають освіту в закладах вищої освіти [13].

У Законі «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні» (2006 р.) поняття інвалідність трактується як міра втрати здоров'я внаслідок хвороби, травми (її наслідків) або вроджених вад розвитку, які у взаємодії із зовнішнім середовищем можуть призвести до скорочення життя людини, внаслідок чого держава зобов'язана створити умови для здійснення фізичних вправ рівні права та забезпечення її соціального захисту. Жодна людина не повинна відчувати себе іншою та включеною з освітніх, культурних та соціальних процесів – це головна роль інклюзивного навчання [14].

Отже, інклюзивна освіта в закладах вищої університетської освіти регламентується трьома основними документами: Закони України «Про освіту» та «Про вищу освіту»; Постанова КМУ «Про затвердження Порядку організації інклюзивного

навчання у закладах вищої освіти». Згідно з якими українські університети беруть на себе зобов'язання забезпечити комфортні умови для навчання, виховання, розвитку всіх студентів з/без особливих освітніх потреб (ООП) та створити освітній простір інклюзивної культури, що передбачає прийняття цінностей інклюзії.

Тому в законодавчих документах для формування інклюзивної культури у здобувачів вищої освіти необхідно виділити інклюзивні цінності освіти, які визначають нову парадигму освітніх взаємин та орієнують на гуманістичний характер освіти та формують кілька принципів, на яких побудована інклюзивна освіта, а саме: цінність людини не залежить від її здібностей і досягнень; кожна людина здатна відчувати і мислити; кожна людина має право спілкуватися і бути почутою; всі люди потрібні один одному; справжнє виховання може відбуватися лише в контексті реальних стосунків; усі люди потребують підтримки та дружби однолітків; для всіх прогрес може бути більшим у тому, що вони можуть зробити, ніж у тому, що вони зазнають невдач; різноманітність покращує всі сторони життя людини.

Інклюзивна культура визначається як унікальний мікроклімат довіри, що підтримує розвиток взаємозалежності взаємовідносин між студентською молоддю, сім'єю та закладом вищої освіти, що дає змогу уникнути конфліктних ситуацій та заподіяти потенційну шкоду кожному учаснику процесу. Це своєрідна основа для створення культури інклюзивного суспільства, в якому суспільство вітає, підтримує, накопичує різноманітність потреб, забезпечення можливості досягнення високих результатів відповідно до цілей інклюзивної освіти та забезпечення збереження, прийняття, співпраці та популяризації постійного вдосконалення педагогічної

громадськості та суспільства в цілому [8, с. 73–74].

Інклюзивна культура винагороджує талант і працьовитість. Дає можливість студентській молоді з опанувати нові навички та просуватися по кар'єрних сходах на рівні з іншими, мають мати право голосу на зборах та групових обговореннях. В інклюзивній культурі студентська молодь з обмеженими можливостями також бере участь у щоденній роботі, від зустрічей на днів народження, що призводить до дружби та почуття потрібності.

Отже, для розвитку інклюзивної культури в освітньому закладі важливі три складники: навчальна культура (правила поведінки на заняттях, засвоєння знань, набуття умінь і навичок); комунікативна культура (етика спілкування з педагогами та одногрупниками); групова культура (система зразків, моделей, схем діяльності, поведінки та спілкування, яка є спільною для певної групи людей).

Результати дослідження та їх обговорення. З проаналізованих законодавчих документів можна зробити висновок, що інклюзивне навчання в закладах вищої освіти – це система освітніх послуг, заснована на принципах недискримінації, з урахуванням людського різноманіття, ефективного залучення та включення всіх її учасників до освітнього процесу. Інклюзивна культура – це частина загальної культури закладу вищої освіти, спрямована на забезпечення популяризації цінностей інклюзії, високий рівень яких сприяє ефективному процесу інтеграції особистості в соціум. Для розвитку інклюзивної культури в освітньому закладі важливо створити інклюзивно-освітній простір інклюзивної культури, який має три складники: навчальна культура; комунікативна культура; групова культура.

Висновки і перспективи. Отже, інклюзивна освіта в закладах

вищої університетської освіти регламентується Законами України «Про освіту» та «Про вищу освіту»; Постановою КМУ «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у закладах вищої освіти», згідно з якими українські університети беруть на себе зобов'язання забезпечити комфортні умови для навчання, виховання, розвитку всіх студентів та створити освітній простір інклюзивної культури, що передбачає прийняття цінностей інклюзії. Якщо підвести підсумок аналізу законодавчої бази щодо формування інклюзивної культури в здобувачів освіти, то можна констатувати, що вона потребує вдосконалення, зокрема, виокремлення інклюзивних цінностей освіти, які визначають нову парадигму освітніх взаємин та орієнтують на гуманістичний характер освіти.

Список використаних джерел:

1. Данілавичюте Е. Діти з особливими освітніми потребами в інклюзивному середовищі / Особлива дитина. 2018. № 3. С. 7–19.
2. Деркач А. А. Акмеологическая культура личности: содержание, закономерности. *Механизмы развития*. Воронеж, 2005. 492 с.
3. Інклюзивне навчання. URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/inklyuzivne-navchannya>
4. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
5. Конвенція про права дитини. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021
6. Конвенція про права осіб з інвалідністю. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71
7. Клім-Клімашевська А. Освіта дітей з особливими потребами в умовах інклюзії: досвід Польщі. Рідна школа. 2015. № 3. С. 72–74.

8. Миронова С. П. Педагогіка інклюзивної освіти : навчально-методичний посібник. Кам'янець-Подільський, 2016. 164 с.
9. Перхун Л. Впровадження інклюзивної освіти в українському освітньому просторі. Імплементация європейських стандартів в українські освітні дослідження : зб. матер. II Міжнар. наук. конфер. Укр. асоціації дослідників освіти 15 червня 2018 р. / Укр. асоціація дослідників освіти, НАПН України ; [редкол.: С. А. Щудло, О. Заболотна, О. Ковальчук]. Київ, 2018. С. 116–120.
10. Попова О. Діти з особливими освітніми потребами : розвиток інклюзивної освіти в Україні. Психолог. 2018. № 13–14. С. 90–96.
11. Поліщук О. Адаптація дітей з особливими потребами. Відкритий урок. 2014. № 9. С. 42–48.
12. Інвалідність та суспільство: навчально-методичний посібник. За заг редакцією Байди Л.Ю., Красюкової – Еннс О.В. / Кол. авторів: Байда Л.Ю., Красюкова – Еннс О.В., Буров С Ю., Азін В.О., Грибальський Я.В., Найда Ю.М. Київ, 2012. 216 с.
13. Про освіту: Закон України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>
14. Про реабілітацію інвалідів в Україні: Закон України URL: <http://zakon.rada.gov.ua>
15. Шевців З. Основи інклюзивної педагогіки: підручник. Київ: ЦУЛ, 2017. 248 с.
16. Закон України „Про вищу освіту” [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.
17. Закон України „Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні” від 21 березня 1991 р. № 875-XII // Права інвалідів в Україні. - К. : Сфера, 2002. - С. 165 - 169.
18. Закон України „Про охорону дитинства” від 26 квітня 2001 р. № 2402-III [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2402-14>
19. Закон України „Про реабілітацію інвалідів в Україні” від 06 жовтня 2005 р. № 2961-IV [Електронний ресурс]. - Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2961-1>

REGULATORY BASIS OF FORMATION OF INCLUSIVE CULTURE IN STUDENT YOUTH

Budegay V. A.

Abstract. The article analyzes scientific approaches and characterizes the concept of "inclusive culture", "inclusive culture of student youth". The main directions of inclusive culture formation in students of higher education institutions at: state, university, educational levels are clarified. The normative-legal support of organizational bases of formation of inclusive culture in student's youth is analyzed. The author identifies legal guarantees for the right to education of children and youth with special educational needs, their integration into society and the possibility of lifelong learning. The university level is characterized by internal regulations and the accessibility and accessibility of the educational environment of the educational institution. The educational level was characterized from the point of view of the organization and implementation of inclusive education, upbringing and socio-psychological support of students with special educational needs. On the basis of normative-legal documents the conclusion on necessity of introduction of specially organized educational process of formation of inclusive culture in student's youth is made.

Key words: inclusion, inclusive education, inclusive culture, student.